

BEYİN GÜCÜ GÖÇÜ

Doç. Dr. M. ENÇ *

Her hangi bir toplumun erişebildiği uygarlık düzeyi ile geleceğe dönük ilerleme ve gelişme olanaklarını belirleyen etmenler çeşitlidir. Bunlardan belli başlılarını şöylece özetleyebiliriz:

A. Ülkenin doğal kaynakları,

B. Bu kaynakları geliştirip kullanacak olan insan gücünün, gelişme ve kalkınmaya etki yapacak bilgi, beceri ve tutumlarla ne ölçüde donatılmış olduğu.

C. Toplumun siyasal güdüm düzenindeki istikrar ve doyuruculuk.

Ç. Toplum ve onu oluşturan bireylerin ortaklı yaşamla ilgili dilek, özlem ve ülküleri.

Dilendiği taktirde bu listeyi daha da uzatabilmek mümkündür.

Fakat bu etmenlerin sayısı ne kadar çoğaltılırsa çoğaltılsın aralarında hepsini öncelikle belirleyip etkiliyen bir mihrenği noktası söz konusudur. Başka bir deyişle bu etmenlerden birisi, ötekilerin oluşup gerçekleşebilmesinde temel kaynağı teşkil etmektedir.

Bu temel kaynak (B) maddesinde ifadesini bulan, toplumun insan gücünün niteliğidir.

Toplumun her tür üretim ve hizmet dallarının her düzeyinde yer alan kişilerin "yurtdaş, üretici ve tüketici" olarak kalkınma ve gelişmeyi etkiliyecek niteliklerle donanması ve bu nitelikleri verimli olarak kullanmaya elverişli bir ortamın yaratılmış olması kalkınma ve gelişmenin temel kaynağı, ya da mihrenği noktası sayılabilir.

Genel bir çerçeve içinde ifade edilen bu gereğin de, kendi yapısı içinde mihrenği noktasını oluşturan bir yanı vardır. Bu noktayı bir örnekle daha iyi açıklayabiliriz: Belirli bir amaca yaramak için kurul-

* Eğitim Psitolojisi ve Özel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi.

masına girilen bir yapının amaca uygunluğu ve istenen hizmetleri pürüzsüz olarak yerine getirebilmesi, onun planını çizip uygulanmasını denetliyen mimardan, harç karıp tuğla taşıyan düz işçiye kadar inşaatın her yönünde çalışan usta ve işçilerin yeterliğine dayanır. Fakat bütün bu görevlilerin sonuca olan katkılarının önemi biri birine eşit değildir. Harç karan, tesisat yapan bir işçi ya da ustanın düşebileceği yanlgı, onun üstündeki denetleyicilerce görülüp düzeltilebilir. Bu gözden kaçsa da belki yapının ancak belirli bir nitelik ya da görevini etkileyebilir.

Böyle bir takım çalışmasında rolü ve görevi en önemli olan kişi yapı planını gereğine göre hazırlayan ve uygulamaları da denetliyen mimardır. Onun çizimler ve demir, betonarme hesapları gibi konularda düşebileceği her hangi bir yanlgının düzeltilebilmesi olanağı az olduktan başka, bu yanlgılar yapının sağlamlık ve fonksiyonlarını daha köklü olarak da etkileyecektir. Bu yüzden gerek birey ve gerek takım halindeki çalışmalarda, karar ve uygulama yöneticisi görevini yapan kişilerin, görev açısından yeterliği, yönetilenler ya da uygulayıcılarınkinden daha önemlidir. Bu tür insan gücüne genellikle "yüksek düzeydeki insan gücü" adı verilmektedir.

Tarih boyunca uygarlığın gelişmesinde, birinci derecede katkısı olan bu tür insan gücünün araştırmacı ve yaratıcı yetenekleri olmuştur. İnsanlığa yeni düşünce ufukları açan görüşleri bunlar oluşturup geliştirmiştir. İnsanın yaratma ve üretme gücünü geniş ölçüde arttıran fen ve teknik alanlarındaki buluşları bunlar başarmıştır. Müzeleri ve sanat kurumlarını doldurup zenginleştiren sanat eserleri bunların yaratisıdır. Toplumların siyasal düzenlerini oluşturan, uluslar arası ilişkilerin yönünü belirliyen de bunların görüş ve yönetici olarak tutumlarına bağlı bulunmaktadır.

Bu nedenler yüzünden, her kuşakta sayıları sınırlı ve belirli olan bu azınlığın toplumun kaderi üzerindeki etkileri, başında buldukları kitleninkinden çok daha ağır basar. Çünkü kitlenin bilgi, inanç ve tutumlarına biçim ve yön veren de bu önderlerdir.

ÜSTÜN BEYİN GÜCÜ VE EĞİTİMİ.

Üstün beyin gücünün gereğine göre eğitilerek toplum kalkınmasında kendilerine düşen önemli görev ve hizmetleri yerine getirebilecek duruma eriştirilmesini kritik bir sorun durumuna sokan belli başlı iki neden var:

1. Önce de deyinildiği gibi, bu nitelikte olanların sayısı her kuşakta sınırlıdır ve o kuşağın, çoğu araştırmacılar en çok yüzde birini oluşturduğunu söylemektedir. Bunlara doğal yeteneklerini son sınırına kadar en iyi ve etkili biçimde kullanabilme yeterliğini kazandıracak özel eğitim ve rehberlik imkanları sağlanmadığı takdirde, aralarından önemli bir kesiminin ortalama bir yetenek düzeyinde çalışmakla yetinebildiklerini bir çok araştırmalar göstermektedir. 1950 lerde A.B.D. kurulan "İnsan Gücü Komitesinin" etrafında araştırmalara dayanan bulgusu bu yönden ilginçtir Komisyonun bulgusuna göre bu ülkede, başarılı üniversite öğretimi için gerekli yeteneklere sahip olduğu kabul edilen zümreden en az yüzde "40" bu öğrenimden hiç bir suretle yararlanmaya teşebbüs bile etmemektedir.

Bundan başka B. Terman'ın otuz yıl süre ile izlediği, zekâ bölümleri "140 ve daha yukarı" olan "1450" üstün yetenekli çocuktan ancak "yüzde 90 üniversite öğrenimine teşebbüs etmiş ve bunlardan ancak "yüzde 70" bu öğrenimi sonuçlandırabilmiştir.

Bu ve benzeri araştırmalara göre, olağan üstü beyin gücünün, olağan şartlar altında kendi yolunu bulup yetenek düzeyine uygun bir gelişmeyi kendiliğinden gerçekleştirebilmesi söz konusu değildir. Böyle bir tutum ancak, değer biçilmesi çok zor olan bu yeteneklerin bir kesiminin arada ziyan olmasına yol açmaktadır. Buysa her toplum için telafisi mümkün olmayan bir kayıptır.

2. Sorunu kritik duruma sokan ikinci nedense bunlarla ilgili eğitim yatırımlarıdır. Eğitimlerinin sonuçlanıp üretici ve yaratıcı duruma geçebilmeleri en uzun süren ve en pahalıya mal olan zümre de bunlardır. Bu kategorinin taban sınırını 130 z.b. olarak kabul edecek olursak yüksek öğretimin ve onu izliyecek lisans ötesi çalışmaları başarıyla sürdürebilecek olan adaylardır bunlar. Başka bir deyişle "11-12" yıllık ilk ve orta öğretim üzerine en az dört yıl, en fazla da "6-8" yıllık lisans ve lisans ötesi eğitim yatırımına ihtiyaçları olanlar bunlardır. Kısacası bu insan gücü kesimi en az "15-16" yıllık, en fazlaysa "18-20" yıllık bir öğrenim yatırımından sonra üretici duruma geçebilmektedir.

Bunun fert başına gerektireceği eğitim maliyetini çeşitli açı ve ölçülere göre hesaplamaya girişenler olmuştur. Kuşkusuz bir kez bu maliyet, seçilen ihtisas alanına göre değişecektir. Bunun dışında çeşitli öğrenim düzeyinde, fert başına genel bütçeden harcanan yıllık ödenek başka bir maliyet ölçüğü olabilir. Bu öğrenimin ana-babaya yüklediği mali külfetleri maliyet hesabına katıp katmamak da sonucu

deyiştirebilir. Bütün bu gerekleri dikkate alarak ortalama bir değer bulmaya uğraşanlar, 1960 lardaki para değer ve satın alma gücüne göre en tutumlu ve konservatif tahminler "350000 T.L. çevresinde dönmektedir. Öteki uçtaki tahminlerse fert başına maliyeti "1500000" T.L. ye kadar çıkarmaktadır. 1961 yılında ülkemizde yapılan bir değelendirme tıp fakültesi öğreniminin diplomalı her doktor için yarım milyon T.L. çevresinde döndüğünü ileri sürmektedir.

Kesin ve gerçek maliyet rakamı ne olursa olsun, bu tür beyin gücünün verimli duruma getirilmesi için yapılacak yatırımın hayli pahalı olduğudur.

BEYİN GÜCÜ VE SONUÇLARI.

Toplumun kaynaklarını bu denli zorlıyan bir yatırımı yararlı gösterecek neden, kolaylıkla kestirilebilir. Böylece yetişen seçkin beyin gücü, ülkesinde hizmete girince kalkınma ve ilerleme konularında yapılan masrafları hakkı gösterecek büyük ve paha biçilmez katkılarda bulunabilirler. Fakat bugün, bu türden yetişmiş insan gücününün yaratıcı yeteneklerinden yararlanılması hususunun da kendi içinde çok yönlü ve karmaşık bir sorun olduğunu gösteren belirtiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunun mihrengi noktası da, yetiştirilmiş üstün beyin gücünün, kendi ülkesini bırakarak, çeşitli nedenlerle daha çekici bulunduğu başka ülkelerde çalışmayı seçmesidir. Buna beyin gücü göçü denilmektedir.

Bu ilk kez yüzyılımız içinde baş gösteren toplumsal bir görüntü değildir. Antik çağlardanberi bir ülkenin seçkin bilim adamları, sanatkarları doğup yetiştikleri yerlerden daha çekici buldukları merkezlere doğru aka gelmiştir. Din kurumları, kırıallar ve soylu aileler bu tür göçleri teşvik ederek kendi çevrelerinde topliyabilmek için her çabayı harcamaktan kaçınmamıştır. Bunun sonucu olarak klasik Yunan uygarlığının seçkin beyinleri bir yandan Ege'nin Anadolu kıyılarındaki site uygarlıklarını geliştirmiş, Sonra Mısır'a doğru kaymış, nihayet büyük Roma İmparatorluğunun gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ortadoğu İslam uygarlığı boyunca da sırasıyla "Şam Bağdat, Konya, Edirne ve İstanbul" bu göçleri teşvik eden ve çeken büyük uygarlık merkezleri olarak gelişmiştir.

SORUNUN GÜNÜMÜZDEKİ BOYUTLARI.

Fakat özellikle 2. Dünya Savaşından başlayarak sorun yeni bir anlam ve önem kazanmıştır. Bunu oluşturan nedenler kısaca şöyle belirtilebilir:

A. Fransız ihtilalinin ürünü "Hukuku Beşer Beyannamesinden" sonra Atlantik Deklarasyonu, Birleşmiş Milletler Andlaşması, İnsan ve Çocuk Hakları gibi belge ve kurumlar insanların birey ve toplum olarak özgürlük, mutluluk, barış ve bolluk içinde yaşama özlemlerinin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır.

B. Bu bilinçlilikle öteki politik ve ekonomik nedenlerin etkisi altında gelişmiş ülkelerin geleneksel sömürgeciliğinin tasfiyesi hareketleri başlamış, 1946 dan bu yana sömürge imparatorluklar tasfiye edilerek yüzü aşkın bağımsız yeni ulusun doğması gerçekleşmiştir.

Gerek bu yeni uluslar ve gerekse eski koruyucuları kısa sürede ekonomik bağımsızlığa ve refaha dayanmayan politik bağımsızlığın yeterli olamayacağını ve bu genç ülkeleri toplumsal kargaşalığa sürüklemekten öteye sonuç veremeyeceğini kavramıştır. Bunun yanı başında ekonomik ve kültürel bağımsızlığın çözümünden başka politik bağımsızlığın sürdürülebilmesinin her şeyden önce yetişmiş ve yeterli insan gücünün varlığına dayandığı kestirilebilmiştir.

C. İki siyasi kampa bölünen dünya ülkeleri genç ulusların oluşturduğu politik ve ekonomik boşluğu kendi lehlerine olarak doldurma konusunda bir yarışa girişmiştir. Bu yarışın kazanılabilmesinin her şeyden önce askerî güce, bununsa öncelikle ekonomik ve teknik üstünlüğe dayandığı anlaşılmıştır.

Ç. Bu yüzden gelişmiş ülkeler bir yandan kendi insan gücü kaynaklarını zenginleştirmenin yol arını ararken, bir yandan burslar ve benzeri yollardan genç ülkelerin müstakbel önderlerini kendi kamplarına çekmenin yarışına koyulmuştur.

Bu tedbirlerse şu gelişmelere yol açmıştır.

1. Gelişmiş ülkeler yeni kuşaklarının üstün yeteneklilerini zamanında teşhis edip gerekli eğitim kolaylık ve yardımlarını gerçekleştirme çabasını hızlandırmıştır.

2. Gelişmiş ülkeler göç ve çalışma yasalarını değiştirerek, başka ülkelerin üstün vasıflı insan gücünün kendilerine göçünü kolaylaştırıp hızlandıracak tedbirleri almıştır.

3. Gelişmiş ülkeler, genç ulusların ümit verici yeteneklerini burslar yoluyla kendi ülkelerine davet etmeye, bu yoldan da kendilerine sempati geliştirecek önderleri yetiştirip ülkelerinin gelişmesine katkıda bulunmaya girişmiştir.

GERİYE TEPEN SİLAH.

Fakat belkide iyi niyetle girilen bu atılımlar bir noktada geriye tepmiştir. Bir yandan yetişip hizmet yapmak için ülkelerine dönmeleri beklenen az gelişmiş ülke yeteneklilerinden bir çoğu, eğitim gördükleri gelişmiş ülkede kalarak orada çalışmayı tercih etmiştir. Eğitimi bitipte bir süre ülkesine dönenlerden küçümsenemeyecek bir kesim de, kısa bir denemeden sonra eğitim gördükleri ülkeye kaçmıştır.

Bundan daha önemli olanıysa, az gelişmiş ülkelerin kendi kaynak ve olanaklarıyla yetişmelerini sağladığı bir çok yüksek meslek mensubu, göç yasalarında lehlerine yapılan değişikliklerden yararlanarak oraya göçmeye koyulmuştur.

Bu konuda yapılan çeşitli araştırmalar göç yönünün iki olduğunu belirtmektedir: Birincisinde eski sömürgelerin yetişmiş üstün vasıflı insan gücü öncelikle Avrupa ülkelerine göçmektedir. İkinci yöndeysse Avrupa ülkelerinin seçkin beyin gücüyle, az gelişen ülkelerin bu nitelikte olanları Kanada ve öncelikle A.B.D. lerine göçmektedir. Genellikle bu göçlerin esas amacının, ya da güçlü çekici noktasının A.B.D. olduğu kabul edilmektedir.

NEDENLER.

Bu göçleri etkileyen nedenleri ortaya koyacak bazı araştırmalar ülkemizde de yapılmıştır. "150 Doktoralı Türk" üzerinde sayın Doçent Dr. Turhan Oğuzkan'ın araştırması, Yüksek Sağlık Okulu ile John Hopkins üniversitesinin ortaklaşa gerçekleştirdiği "Dış ülkelerde çalışan Türk doktorlar," araştırması ve Mühendis ve Mimarlar Odasının sonuçlandığı, bu mesleklerden olupta dış ülkelerde çalışanlarla ilgili incelemeler bunların belli başlılarıdır.

Özellikle T. Oğuzkan göç nedenlerini "çekici ve itici nedenler" başlığı altında incelemektedir. Tabii çekici nedenler öncelikle göçülen ülkenin elverişli çalışma koşulları, meslekte ilerleme olanakları, elverişli kazanç gibi hususlardır.

İtici nedenlerse "ihtisasına uygun işte çalışmama, gelişme ve çalışma koşullarının elverişsizliği, yetersiz kazanç, politik istikrarsızlık" gibi hususlardan oluşmaktadır.

Doçent Dr. Şefik Uysal'ın "1416" sayılı yasa gereğince devlet ve öteki kurumlarca dış ülkelerde yüksek öğretime gönderilen gençler üzerinde yaptığı araştırma, göç açısından ilginçtir. Bu olanakla kamu kaynaklarından lisans ya da lisans üstü öğrenim yapmak için yabancı ülkelere gönderilen gençlerimizden küçümsenmeyecek bir kesiminin geri dönmediğini göstermektedir.

Kapsamlı incelemeler bulunmamasına rağmen bu sınırlı araştırmalar da, ülkemizden Avrupa ve Birleşik Amerika'ya doğru küçümsenemeyecek bir beyin gücü göçünün varlığını göstermeye yetecek niteliktedir.

Bu belirtilerden kesin olarak çıkarılabilecek sonuç şudur: büyük yatırımlarla eğitimleri gerçekleştirilen bu seçkin insan gücünden önemli bir kesimini, ülke içinde verimli ve başarılı olabilecekleri işlerde tutup çalıştırabilme imkanları yeterince ve gereğince gerçekleştirilmemektedir. Öyleyse sorun, yeterli ve etkili eğitimle biten tek boyutlu bir sorun değildir. Bu nitelikteki insan gücünün verimli olarak ülke içinde kalıp çalışmalarını sağlayacak etkili tedbirlerin de birlikte düşünülmesi ve planlanması gerekmektedir. Aksi taktirde en pahalı yatırımların yapıldığı bu önemli ve telafisi imkansız kaynağı bir ölçüde elden kaçırmak tehlikesi söz konusudur.

TÜRK UYRUĞUNDAN ÇIKARILANLAR.

Meseleyi başka bir yaklaşımla aydınlatmaya yararlı olur düşüncesiyle Fakülte yüksek lisans öğrencilerinden birisine¹ "Türk Uyuğundan çıkarılanlar" üzerinde de bir inceleme yaptırılmıştır.

Bilindiği gibi ya kişinin isteği üzerine, ya da askerlik hizmetleri gibi bazı yasaların ilgili hükümleri gereğince her yıl Bakanlar Kurulu bir takım kişilerin Türk uyuğundan çıkarılmasını kararlaştırmaktadır. Osmanlı imparatorluğu dönemindenberi süregelen bu uygulama kapsamı üzerinde, dosya ve kayıtların yetersizliği yüzünden tümünü içerecek bir inceleme yapma olanağı yoktu. Bu yüzden "1969-1973" arasında bu işleme konu olan altı bin çevresindeki vaka değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bulguların konuyu ilgilendiren yönlerini şöylece özetleyebilmek mümkündür:

1. Uyruktan çıkarılma olayları inceleme süresi içinde yıldan yıla artma eğilimi göstermektedir.

¹ Melâhat Ercüment Türk Vatandaşlığından Çıkarılanlarla İlgili Bir İnceleme. A.Ü. Eğitim Fak. Yüksek Lisans Semineri. 1974.

2. Uyruktan çıkarılanların çoğunda, eğitim durumları, hangi iş ve görevlerde çalışmakta oldukları, aile ilişkileri gibi, sorunu aydınlatmaya yarayacak önemli bilgiler eksiktir.

3. Altı bin çevresinde vakadan çoğunluğunun düz işçi sanatkar olduğu belirtilmektedir. Aralarında "150" kadar "doktor, dişçi, eczacı" gibi yüksek meslek mensubu bulunmaktadır. Toplamın çoğunluğunun öğrenim ve meslek durumları hakkında bilgi yoktur.

4. İlk bakışta bu kümede beyin göçüyle ilgili önemli bir sayı sözkonusu olmadığı izlenimi alınmaktadır. Fakat bu sayı içinde "1700" çevresindeki kişinin, yaş süresi dolduğu ve çeşitli davetlere rağmen mecburi askerlik hizmetini yapmaya gelmeyenlerin oluşturduğu görülmektedir. Genellikle ülke içinde olupta askerlik hizmetini yaptıktan kaçınanlar kovuşturma konusu olmakta, yaşı geçmiş de olsa cezalı olarak bu hizmeti yerine getirmeye zorlanmaktadır. Bu yüzden bu sayının belki de önemli bir kesimi, dış ülkelere yüksek öğrenim yapmaya giderken tecilini yaptırıp geri dönmeyenlerden oluşmaktadır denilebilir. Haklarında gerekli yasal kovuşturma ve zorlama yapılamadığı için de, uyruktan çıkarılmaya konu olmaktadırlar. Bu yüzden bu sayının önemli bir kesiminin yüksek öğrenim için dış ülkelere gidip de bir daha dönmeyenlerden oluşması ihtimali ileri sürülebilir. Üç yıllık toplamın yaklaşık olarak üçte birini oluşturan bu sayı küçümsenemez.

Bu sınırlı incelemenin ortaya koyduğu en önemli husus ise, bu gibi işlemlere konu olan kişiler hakkında gerekli ve kapsamlı bilgilerin toplanması ve muntazam aralıklarla değerlendirilmesi gerektiğidir.

Bu konuyla ilgili olarak "Türk Uyruğuna Giren" insan gücünü de incelemenin yararlı olacağıdır. Bu husus da belki, başka ülkelerden bize doğru bir göçün olup olmadığını bazı açılardan aydınlatılabilir.

SONUÇ.

Üstün vasıflı insan gücü göçü açısından ülkemizin ne ölçüde ve ne yönlere etkilendiğini ortaya çıkaracak kapsamlı araştırma ve değerlendirmelere ihtiyaç var. A.B.D. ve İngiltere de olduğu gibi özellikle ve sürekli olarak bu konuya eğilecek ve gerekli önerileri ilgili ve yetkili mercilere sunacak "İnsan Gücü Komisyonuna" ihtiyaç var.

Her kuşaktaki üstün yetenekli gençlerimizi vaktinde teşhis ederek gelişmelerine elverişli eğitim olanaklarının, nicelik ve nitelik açı-

sından geliştirilip sağlanması dikkatle planlanmalıdır. Özellikle yüksek öğretim kurum ve olanaklarının bu ihtiyacı karşılayabilecek yeterliğe eriştirilebilmesi, yapı ve personel açılarından dikkatle ve uzun vadeli olarak planlanmalıdır.

Yetişmiş, üstün vasıflı insan gücünü ülke içinde tutup verimli ve ilgili tarafları doyurabilecek şekilde istihdamın gerektirdiği koşullar ve tedbirlerin belirlenip gerçekleştirilmesine de öncelik ve ağırlık verilmelidir.

Bu yönlerde gerekli tedbirler hızla alınmadığı takdirde ülkenin en değerli doğal kaynağı, kendi bulabildiği yön ve yataklar içinde verimsiz kalma tehlikesiyle yüz yüze olacaktır. Bu sonuçtansa öncelikle zarar görecektir olan toplumumuzdur.